

Septimus modus intenditur ab F. ad R. rarerentur autem ad S. continens septimam inter C. et R. diapason speciem, supra vero et infra vocem. Hujus cantus principia et distinctiones sunt sex F G H M N O. Octavus modus ascendit ad O. raro autem ad P. possidens quartam a D ad O. secundum primum magistrum diapason formam, supra vero chorlam. Huic N. Ptolomæus annexuit. Et quia diapason octava specie caret, quartam ut primus obtulit:

qui quavis eandem teneat speciem, diversam habet finalem, et non eandem ad C. remissionem. Hujus cantus initia ut aforum discipulorum legalia sunt quatuor, D E F G. distinctiones sex, D E F G H M vel I. Et hi sunt quartus magister ejusque discipulus. Si magistri cantum F vel G. inchoaveris ad Q. sit minimus modus intensiōnis, discipuli vero, causæ supradictæ differentiæ, ad E remissionis.

ANONYMI II TRACTATUS DE MUSICA

Quinque sunt consonantiæ musicæ, Diatessaron, quæ et sesquitercia dicitur: Diapente, quæ et sesquialtera: Diapason, quæ et dupla vocatur: Diapente et Diapason, quæ et tripla nuncupatur: Bis diapason, quæ et quadrupla. Quas harum, id est, diatessaron et diapente in frequentiori usu tenemus; tertia, id est, diapason raro utimur, cæteras in nostris cantilenis non adhibemus. Diatessaron igitur vocum quidem est quatuor; quia quatuor chordarum est, sed tamen intervallorum trium: Constat ex duobus tonis et semitonio minore. Est autem tonus quod et sonus; semitonium vero est majus et minus. Semitonium autem dicitur, quod non dimidius sit tonus, sed quia non sit perfecte tonus. Diapente vero vocum est quinque, quia quinque chordarum est, intervallorum quatuor, quia constat tribus tonis et semitonio minore. Diapason rursus constat ex diatessaron et diapente, id est, ex quinque tonis et duobus semitonio minoribus, qui non impleant tonum.

Hæ igitur tres principales consonantiæ, diatessaron videlicet, diapente ac diapason in decem et octo chordis per tetrachorda et pentachorda et octochorda apte distinguuntur. Nam omne quod est tetrachordum resonat consonantiam diatessaron; sunt enim quinque principalia tetrachorda, hypaton videlicet, meson, synemmenon, diezeugmenon; hyperboleon: quæ in diatonico genere melorum resonant consonantiam diatessaron. Tria siquidem sunt genera melorum, diatonon scilicet, chroma et enarmonium; sed diatonon durius et naturalius est cæteris: unde quasi repudialis aliis hoc usitatus habetur. Dicitur autem diatonum, quod in omni tetrachordo per tonum ac totum et semitonium progrediatur. Habet autem hæc eandem consonantiam diatessaron tres species: Primam videlicet, qua per tonum ac tonum semitoniumque progreditur: Secundam vero, qua per tonum semitonium ac tonum modulatur: Tertiam quoque, qua per semitonium tonum ac tonum canitur. Diapente autem consonantia distinguitur per pentachorda, quæ et ipsa quatuor habet species. Et prima progreditur quidem per tonum tonum semitonium et tonum: Secunda per tonum semitonium tonum ac tonum: Tertia per semitonium et tres tonos continuos: Quarta per

tres continuos tonos et semitonium. Diapason quoque consonantia distinguitur per octo chordas. Constat enim, ut dictum est, ex quinque tonis et duobus semitonio minoribus, continens videlicet in se diatessaron et diapente. Habet autem et ipsa species septem, quæ quoniam in raro usu habentur, brevitate causa a nobis prætermittentur.

Nomina autem chordarum, in quibus hæc consonantiæ distinguuntur, hæc sunt. Prima et gravissima omnium est proslambanomenos, duplici ratione immobilis, vel quia scilicet fundamentum est fæquarum vocum, vel quia in tribus generibus melorum, diatonico videlicet, chromatico et enarmonio, sono et nomine permanet uniformis. Ad quam obtinet toni proportionem sequens hypate hypaton, et ipsa similiter duplici ex causa immobilis: vel quia scilicet in tribus generibus est consimilis, vel quia a prima præcedente ad tertiam sequentem sine hac non potest cantilena intendi, neque a tertia sequente ad primam sine hac remitti. Tertia namque sequens post has est parhypate hypaton, nec in totum mobilis, nec in totum immobilis: quia in diatonico quidem et chromatico genere uniformis habetur, in enarmonio vero variatur. Et rursus a præcedente secunda ad sequentem quartam sine hac tertia potest cantus intendi, vel a quarta consequente ad secundam præcedentem remitti. Est itaque semitonium inter hypate hypaton, et parhypate hypaton. Post has itaque consequitur quarta lichanos hypaton mobilis per omnia, quia videlicet in tribus generibus variatur, et ab inferioribus ad superiora; vel a superioribus ad inferiora sine hac facilis patet in intensione vel remissione modulandi via. Est autem tonus inter parhypate hypaton et lichanos hypaton. A prima igitur proslambanomenos ad quartam lichanos hypaton intenditur consonantiam diatessaron, et ab eadem quarta ad primam per tonum et semitonium et tonum remittitur.

Quinta dehinc subsequitur hypate meson immobilis, sicut et hypate hypaton, tono quidem distans a lichanos hypaton, ad hypate hypaton autem resonans consonantiam diatessaron, ad proslambanomenos quoque simpliciter diapente, sive a superioribus ad inferiora remittatur cantilena, sive ab

inferioribus ad superiora intendatur. Deinde sexto loco ponitur parhypate meson, nec in totum mobilis, nec in totum immobilis, sicut et parhypate hypaton; et ipsa quoque semitonio differt ab hypate meson. Sed ad parhypate hypaton obtinet symphoniam diatessaron intensam vel remissam. Septimo denique ordine succedit lychanos meson, per omnia mobilis, sicut et lychanos hypaton; quæ a parhypate meson quidem tono distat, ad lychanos hypaton autem diatessaron resonat, ad parhypate hypaton vero diapente concrepat. Octavo deinceps loco collocatur mese, quæ est media superiorum et inferiorum, immobilis et ipsa sicut et proslambanomenos; quia nec a superioribus vocibus ad inferiores pervius descensus, nec ab inferioribus ad superiores sine hac facilis patet ascensus. Et hæc rursus a lychanos meson distans tono, ad hypate meson vero facit consonantiam diatessaron, ad lychanos hypaton autem diapente, ad proslambanomenos quoque resonat diapason. Ubi aperte datur int. l. i. c. i, quod supradictum est, diatessaron et diapente in diapason contineri. Nam a mese in hypate meson invenitur missa diatessaron, et ab hypate meson in proslambanomenos diapente remissa: itaque diapente remissa a mese in lychanos hypaton, et ab eadem in proslambanomenos remissa diatessaron; conversimque a proslambanomenos in lychanos hypaton intensa diatessaron, et ab eadem in mese intensa diapente; rursusque a proslambanomenos in hypate meson intensa diapente, et ab eadem in mese intensa diatessaron. A mese igitur in proslambanomenos remissa diapason.

Deinde sequuntur duo tetrachorda partim synemmenon partim diezeugmenon; sed synemmenon tetrachordum conjungitur cum mese per semitonium, quod est inter mese et trite synemmenon: diezeugmenon autem tetrachordum disjungitur a mese per tonum, qui est inter mese et paramese. Unde et illud appellatur synemmenon, id est, conjunctarum; istud vero diezeugmenon, id est, disjunctarum. Si igitur a mese, quæ est octava, intendas semitonium, occurrit nona trite synemmenon, nec in totum mobilis, nec in totum immobilis, faciens ad parhypate meson consonantiam diatessaron. A qua si rursus intendatur tonus, occurrit decima, paranete synemmenon, mobilis per omnia, et facit diatessaron ad lychanos meson per tonum semitonium et tonum; ad parhypate meson vero resonat consonantiam diapente. Post hanc quoque intenso tono sequitur nete synemmenon undecima, quæ ad mesen quidem resonat consonantiam diatessaron, ad lychanos vero meson diapente. Si autem a mese quis intendat tonum, occurrit paramese, quæ relicto tetrachordo synemmenon quasi post mesen videtur esse nona, sed hoc aptato comprobatur esse duodecima. Est autem immobilis et ipsa sicut et hypate hypaton, ad quam videlicet ipsa facit consonantiam diapason. Hæc eadem quoque paramese ad hypate meson quidem remittit consonantiam diapente per

A tres tonos continuos et semitonium, sed ad parhypate meson non valet reuittere diatessaron; unde et remota videtur a tetrachordo meson, et omnimodis est contraria trite synemmenon, adeo, ut si utralibet harum in cantu proferatur, altera nullatenus inferatur. Ab eadem paramese intenso semitonio consequitur decima trite diezeugmenon, nec in totum mobilis nec in totum immobilis, sicut et parhypate hypaton, ad quam hæc ipsa facit consonantiam diapason. Et est ea ipsa consona paranete synemmenon, nomine tantum discrepans ab ea, et quod a mese ad hanc fit intensio per tonum et semitonium, ad illam vero per semitonium et tonum. Ab eo rursus intenso tono occurrit decima quarta paranete diezeugmenon mobilis per omnia, sicut et lychanos hypaton, ad quam ipsa facit consonantiam diapason. Hæc eodem suo sono sonororumque proportione acquiparat nete synemmenon. Nam sicut a mese ad illam intenditur diatessaron per semitonium tonum et tonum, sic et ad istam per tonum semitonium et tonum. Remitti hæc etiam sicut et illa, consonantiam diapente ad lychanos meson. Item ab eadem paranete diezeugmenon intenso tono sequitur decima quinta nete diezeugmenon, immobilis sicut et hypate meson, ad quam ipsa reddit consonantiam diapason. Resonat autem hoc tetrachordum a paramese inchoatum, sicut et reliqua, consonantiam diatessaron. Cui addito tono quidem inter mese et paramese fit consonantia diapente. Illic aptatur tetrachordum hyperboleon: intenso enim semitonio a nete diezeugmenon nascitur decima sexta trite hyperboleon, nec in totum mobilis, nec in totum immobilis, sicut et parhypate meson, ad quam ipsa resonat consonantiam diapason. Ab ea quoque intenso tono succedit decima septima paranete hyperboleon immobilis per omnia, sicut et lychanos meson, ad quam ipsa facit consonantiam diapason. A qua rursus intenso tono subsequitur decima octava nete nete hyperboleon, immobilis sicut et mese, ad quam ipsa reddit duplicem sonum. Quemadmodum enim proslambanomenos ad mesen intendit diapason, ita mese ad nete hyperboleon. Unde et proslambanomenos ad nete hyperboleon facit bisdiapason, quæ et quadrupla nuncupatur. Sed hæc, ut dictum est, in nostris cantilenis non adhibetur.

D Ex supradictis igitur speciebus consonantiarum nascentur octo modi sive tropi, per quos omnis cantus moderatur. Horum primus et omnium gravissimus vocatur hypodorius, secundus hypophrygius, tertius hypolydius, quartus dorius, quintus phrygius, sextus lydius, septimus mixolydius vel hyperdorius, octavus hypermixolydius. Et primus quidem superatur a secundo in cacumine tono: secundus autem a tertio tono: tertius vero a quarto semitonio: quartus quoque a quinto tono: quintus autem a sexto tono: sextus vero a septimo semitonio: septimus autem ab octavo tono: quod in monochordi partitione in promptu est videre. Ubi

ea, quæ est mese hypodorii, æquiparat in sui dispositione lychanos meson hypophrygii, et perhypate meson hypolydii, nec non hypate meson dorii. Mese autem hypophrygii est paramese hypodorii : mese quoque hypolydii est trite diezeugmenon ejusdem hypodorii : itemque mese dorii est paramete diezeugmenon ejusdem hypodorii ; distat igitur mese dorii diatessaron consonantia (1). Sicque sequentes tropi sese alterutrum in acumine superant, ut nete hyperboleon hypodorii inveniatur, mese hypermixolydii ; facitque eadem hypermixolydii ad dorii mesen consonantiam diapente, ad mesen vero hypodorii resonat consonantiam diatessaron ; siquidem ea ipsa, quæ est media primi, est et prima octavi. Quocirca plerumque contingit, ut cantus eminentiorum troporum a sui status rectitudine resolvantur in chordas inferiores. Ex his itaque quatuor dicuntur authentici, id est, magistri vel principales : eisque vicissim supponuntur alii quatuor, qui vocantur plagii, id est, laterales vel particulares (2).

*Indicis a summo capiens exordia primus
In minimi primo flexu postrema reponit,
Quæ sedes stult principium finisque secundi,
Tertius a summo rursum capit indicis ortum.
In summo finem distinguens auricularis.
Hic caput et finis quarti dinoscitur esse.
Indicis in medio quintus sumit caput artum,
Et medii finem modulaminis aptat in unque :
Qui locus exortum sexti finemque tuetur.
Indicis hinc radix septeni perficit ortum.
Summus apex medii cuius postrema resumit,
Octavus hac sede caput finemque reponit.*

(1) Supple : A mese hypodorii.

(2) Habetur hic in ms. tonarius per omnes octo modos, antiquis notis musicis perscriptus, ob quarum tamen defectum, ut supra monitum, ipsum tonarium omittere necessum fuit. Postea hoc modo

A Prius dividenda est tota linea in quatuor partibus per tria puncta semper a dextero latere procedens, id est, a dextra magada. In primo puncto pone P. quæ chorda vocatur nete hyperboleon. In secundo pone H. et vocatur mese. In tertio D. et vocatur lychanos hypaton. In quarto autem pone A. vel in sinistra magada, cujus chorda proslambanomenos. Deinde divide per octo partes usque ad P. et pone novem usque ad O. et erit tonus, cujus chorda vocatur trite hyperboleon : et iterum octo partes usque ad O. et novem usque ad N. et erit tonus ; chorda ejus vocatur trite hyperboleon. Et hæc sunt sesquioctavæ proportioniones. Deinde divide usque ad P. in tres partes, et in quarta pone M. et erit symphonia diatessaron ; chorda ejus vocatur trite diezeugmenon. Divide iterum in duas partes usque ad P. et in tertia pone I. et erit symphonia diapente ; chorda ejus vocatur paramese. Porro divide ab I. usque ad II. et in horum medio superpone figuram trite, cujus chorda vocatur trite synemmenon. Item divide usque ad I. in duas partes, et in tertia pone G. et iterum erit symphonia diapente, cujus chorda vocatur lychanos meson. Divide iterum in duas partes usque ad H. et in tertia pone F. cujus chorda vocatur parhypatemeson. Divide iterum in duas partes usque ad I. et in tertia pone E. cujus chorda vocatur hypate meson. Item divide usque ad F. in tres partes, et in quarta pone C. et erit symphonia diatessaron, cujus chorda vocatur parhypate hypaton. Divide item usque ad E. in tres partes, et in quarta pone B. cujus chorda vocatur hypate hypaton (3).

pergit : *Indicis*, etc.

(3) Hæc in fine manca esse videntur. Sequitur inde de octo tonis, ut supra, in ALCUINO, et in AURELIANO habetur ; quæ, ne illidem repetantur, omisimus.

ANONYMI III FRAGMENTUM MUSICÆ.

Ad omni superparticulari si continuam et superparticularem quis auferat proportionem etc. Ac si dixisset : Si minor proportio de majore detrahatur proportione, id, quod relinquitur, geminatum non efficit integritatem minoris proportionis, quæ auferatur. Verbi gratia : Tolle diatessaron, de diapente, id est, duos tonos et semitonium de tribus tonis et semitonio, et remanet tonus : qui geminatus non efficit integrum diatessaron, remanet enim semitonium. Iterum sesquiquarta auferatur de sesquitertia, remanet semitonium : nam sesquiquarta duobus tonis constat. Ipso semitonio triplicato sesquitertia non pervenit ad integritatem sesquiquartæ. Idque in cæteris, hoc est, sesquiquinta tollatur de sesqui-

D quarta, remanet diesis, id est, quarta pars toni : nam sesquiquinta constat ex tono, et semitonio et diesi. Diesis autem quadruplata, quia sesquiquarta est, tonum integrum efficit, et remanet semitonium et diesis, vel ulterius. Sed tamen si hoc feceris in arithmeticis proportionibus, usque ad infinitum progreditur. Nam si sesquitergium de sesquialtero tollas, quod remanserit, si duplicaveris, ad sesquiterciam usque proportionem pervenire nequibit, quoniam sesquioctava proportio, quæ remanet ; duplicata integritatem sesquiterciæ implere non poterit. Quod probari potest etiam in sesquiquarta et sesquiquinta.

Ab omni superparticulari si continuam ei super-